

Neplánovaný odklad reprodukčních plánů prvního a druhého pořadí v České republice

Jitka Slabá, Anna Šťastná, Jiřina Kocourková

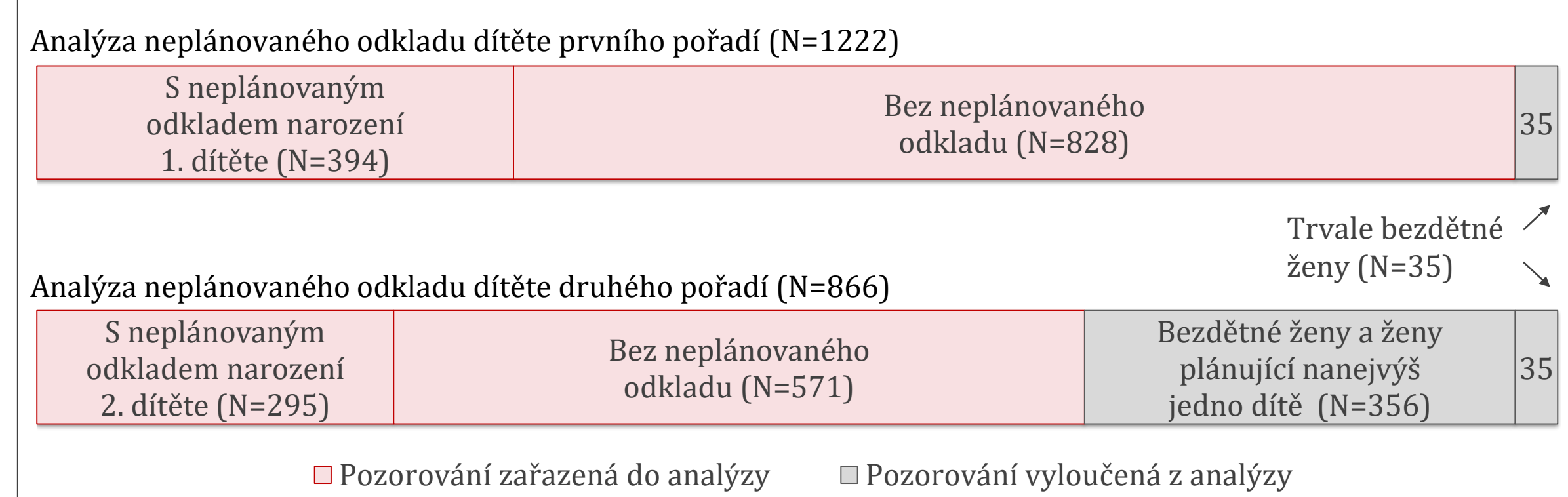
1. ÚVOD

Reprodukční chování českých žen se od počátku 90. let do současnosti významně proměnilo. Samotná realizace založení rodiny, dle průměrného věku matky při narození prvního dítěte, se posunula z 22,5 let v roce 1990 na 28,3 let v roce 2016 (ČSÚ, 2017). Posun plodnosti do vyššího věku žen nesouvisí jen s plánovaným odkladem narození prvního dítěte, ale i s dalším neplánovaným odkladem realizace samotného plánu. Na základě dat z šetření Ženy 2016 jsou nejprve představeny výsledky týkající se neplánovaného odkladu časování narození dítěte prvního a druhého pořadí a zdůvodnění tohoto odkladu. Jedná se o ženy, které plánovaly a realizovaly svoji plodnost v období nástupu a průběhu procesu odkladu plodnosti do vyššího věku. Následně je představen i efekt neplánovaného odkladu plodnosti prvního pořadí na časování narození dítěte druhého pořadí.

2. DATA A METODY

- Šetření Ženy 2016 (N=1257, ženy narozené v letech 1966–1990).
- Aplikace vah zohledňujících věk, region a vzdělání respondentek (s výjimkou Kaplan-Meierovi analýzy přežívání).
- Neplánovaný odkladu deklarován v přímé otázce samotnými respondentkami.
- Důvody neplánovaného odkladu reprodukčních plánů zjišťovány na základě baterie otázek hodnotících důležitost možných důvodů (1. pořadí: 12 důvodů, 2. pořadí: 14 důvodů)
- Následně byly pomocí faktorové analýzy odvozeny tyto skupiny příčin odkladu:
 - Materiální podmínky
 - Práce a studium
 - Nepřítomnost vhodného partnera
 - Zdravotní problémy
 - Role prvního dítěte (pouze pro dítě 2. pořadí)
- Neplánovaný odkladu reprodukčních plánů analyzován za pomoci kontingenčních tabulek.
- Časování narození druhého dítěte zhodnoceno pomocí Kaplan-Meierovi analýzy přežívání.

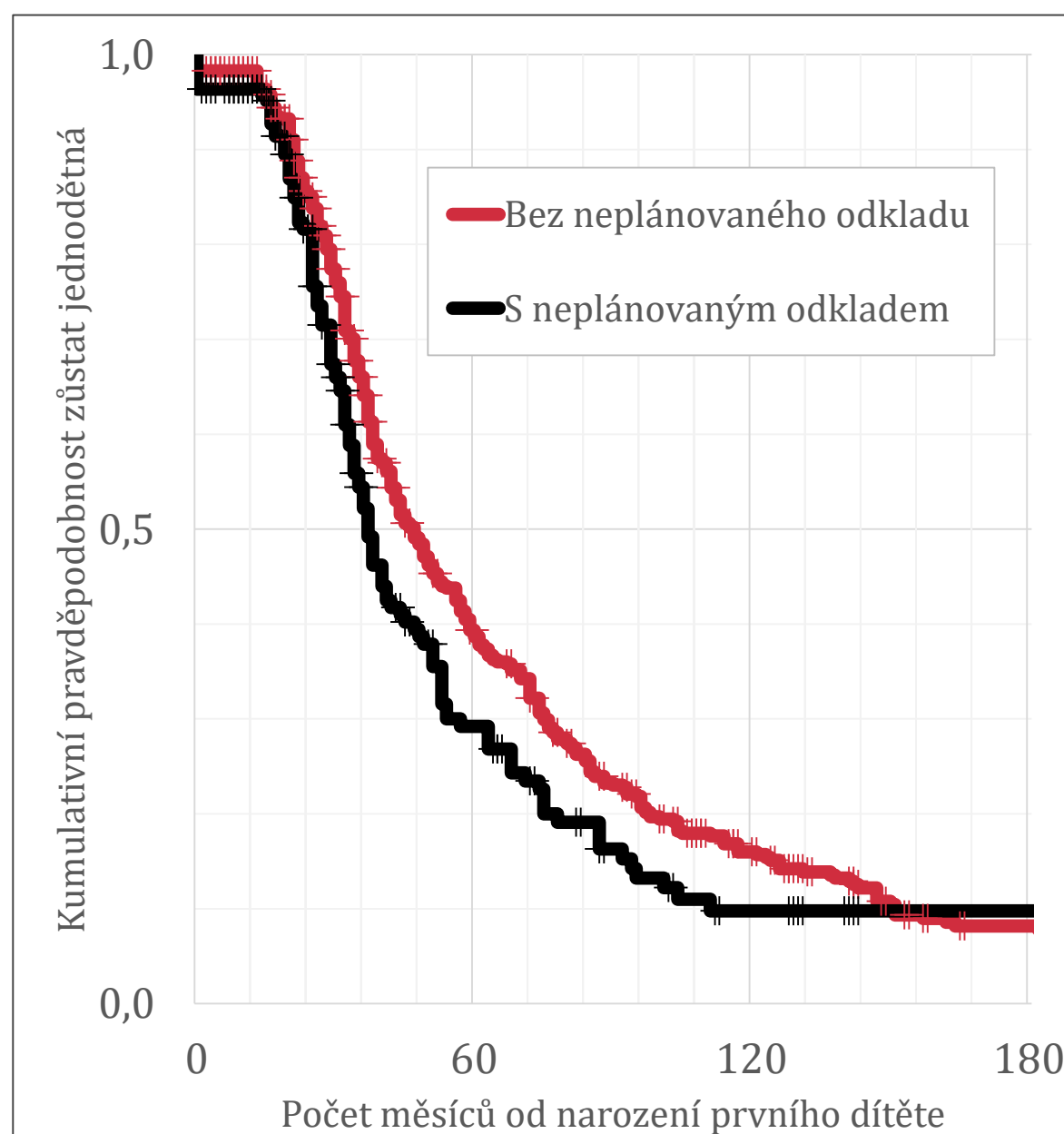
Schéma analyzovaného datového souboru (vážená data)

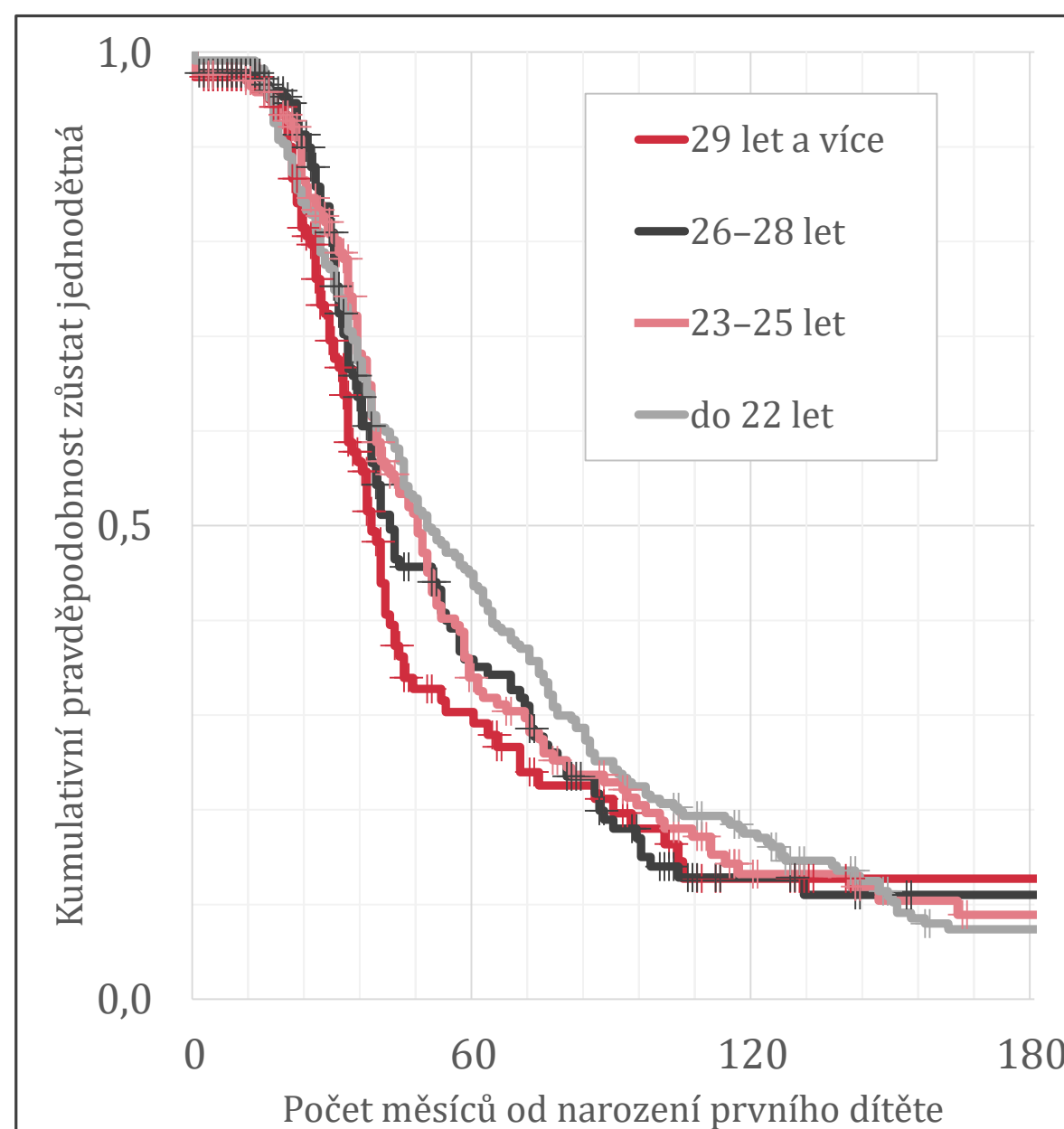
4. VÝSLEDKY – ČASOVÁNÍ NAROZENÍ DÍTĚTE DRUHÉHO POŘADÍ

Neplánovaný odklad narození dítěte prvního pořadí ovlivňuje časování narození potomka druhého pořadí. V případě, že není deklarován neplánovaný odklad, je mediánová doba rozestupu mezi narozením prvního a druhého dítěte 48 měsíců. Pokud ovšem se první dítě narodilo později než bylo plánováno, pak mediánová doba narození druhého dítěte je o 10 měsíců kratší. (Graf 1)

Nejenom odklad narození prvního dítěte ovlivňuje časování narození druhého potomka ve vztahu k prvnímu. Svoji roli hraje také věk matky při narození prvního dítěte. V případě, že se první dítě narodí do 22 let matčina věku, mediánová doba narození druhého dítěte je 50 měsíců. Oproti tomu, statisticky významně kratší mediánovou dobu mezi narozením prvního a druhého dítěte lze pozorovat v případě, že se první dítě narodí ženě až po 29 roce jejího života (medián 38 měsíců). Současně je zřejmé, že s rostoucí věkem klesá konečná pravděpodobnost intenzity plodnosti druhého pořadí. (Graf 2)

Graf 1: Vliv neplánovaného odkladu narození dítěte prvního pořadí na časování narození druhého dítěte

Graf 2: Vliv věku matky při narození dítěte prvního pořadí na časování narození druhého dítěte

3. VÝSLEDKY – NEPLÁNOVANÝ ODKLAD REPRODUKČNÍCH PLÁNŮ

Narození potomka prvního pořadí častěji neplánovaně odkládaly ženy narozené v nejmladší skupině generací (1983–1990) a ženy s vysokoškolským vzděláním. Méně často naopak ženy z nejstarší skupiny generací (1966–1970) a ženy bez maturity. V případě neplánovaného odkladu druhého pořadí jsou rozdíly mezi vzdělanostními kategoriemi menší. Nejčastěji neplánovaně odkládaly vysokoškolsky vzdělané ženy a ženy narozené v letech 1971 až 1982. (Tabulka 1)

Tabulka 1: Podíl žen deklarujících narození dítěte později než bylo plánováno (%)

		dítě 1. pořadí (N=1222)	dítě 2. pořadí (N=866)
Celkem		32,2	34,1
	1966–1970	21,7 ---	19,7 ---
	1971–1982	30,4	38,9 +++
Generace	1983–1990	45,5 +++	37,9
	ZŠ a SŠ bez maturity	19,9 ---	30,7
	SŠ s maturitou	35,8 +	33,7
Vzdělání	VŠ	44,2 +++	42,5 +

+/- p < 0.5; ++/-- p < 0.01; +++/--- p < 0.001

Nejmladší skupina generací (1983–1990) častěji neplánovaně odkládala narození prvního potomka z materiálních důvodů a v souvislosti s prací a studiem, méně častěji ze zdravotních důvodů. V případě druhého dítěte u této skupiny žen přetrvává vyšší podíl neplánovaných odkladů v důsledku materiálních podmínek. Vysokoškolsky vzdělané ženy častěji neplánovaně odkládají narození prvního dítěte v důsledku pracovních a studijních povinností. Druhé dítě je pak častěji následně odkládáno v souvislosti s prvním dítětem, což zahrnuje již samotný odklad narození prvorozence. (Tabulka 2)

Tabulka 2: Neplánovaný odklad dítěte 1. a 2. pořadí, přítomnost dané skupiny důvodů odkladu (%)

		Materiální podmínky	Práce a studium	Nepřítomnost vhodného partnera	Zdravotní problémy	Role prvního dítěte	N
dítě prvního pořadí							
Celkem		45,0	38,1	44,7	48,9	.	394
	1966–1970	36,4	20,4 --	41,8	56,4	.	55
	1971–1982	38,4 --	27,6 ---	43,3	54,4 +	.	203
Generace	1983–1990	58,1 +++	60,3 +++	48,5	37,5 --	.	136
	ZŠ a SŠ bez maturity	44,7	24,7 --	30,6 --	61,2 +	.	85
	SŠ s maturitou	45,5	33,9	51,1 +	45,7	.	186
Vzdělání	VŠ	44,7	53,3 +++	44,7	45,1	.	123
	Aktuální počet dětí	57,7 +++	58,5 +++	60,0 +++	42,3	.	130
	1 a více dětí	38,6 ---	28,3 ---	37,1 ---	52,1	.	264
dítě druhého pořadí							
Celkem		33,1	31,9	33,1	45,8	45,8	295
	1966–1970	24,4	19,0	31,7	43,9	29,3 -	41
	1971–1982	31,4	32,7	32,4	47,5	47,1	204
Generace	1983–1990	46,0 +	40,0	36,0	40,0	56,0	50
	ZŠ a SŠ bez maturity	29,9	25,0	37,0	44,9	31,8 ---	107
	SŠ s maturitou	35,0	34,1	35,8	43,9	52,0	123
Vzdělání	VŠ	35,4	38,5	21,5 -	50,8	56,9 +	65
	Aktuální počet dětí	48,6 ++	37,8	44,0 +	52,7	56,8 +	74
	2 a více dětí	27,9 --	29,9	29,4 -	43,4	42,1 -	221

+/- p < 0.5; ++/-- p < 0.01; +++/--- p < 0.001

5. ZÁVĚR

Výsledky z šetření Ženy 2016 ilustrují častější neplánovaný odklad narození prvního potomka mezi nejmladšími generacemi žen (1983–1990) a mezi vysokoškolsky vzdělanými ženami. Tyto dvě charakteristiky jsou úzce spjaté, neboť nejmladší generace žen mají častěji vysokoškolské vzdělání. V případě druhého dítěte, častěji neplánovaně odkládala prostřední skupina generací (1971–1982), což je zapříčiněno skutečností, že věk plánované plodnosti druhého pořadí u mladší skupiny generací (1983–1990) ještě nenastal. Nejmladší generace žen (1983–1990) častěji neplánovaně odkládala v souvislosti s pracovními a studijními povinnostmi či z materiálních důvodů, kdy v důsledku delšího setrvání ve vzdělávání nastupují do zaměstnání později a cítí se tak déle finančně nezabezpečeny. V důsledku odkladu plodnosti prvního pořadí či samotného pozdějšího časování plodnosti prvního pořadí se následně rodí děti druhého pořadí v kratším časovém rozestupu od prvního dítěte.

Zdroje:

ČSÚ, 2017. Obyvatelstvo – roční časové řady. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu. Převzato dne: 02. 05. 2018.

Související publikace:

Šťastná, A., Slabá, J., Kocourková, J., 2017. Plánování, načasování a důvody odkladu narození prvního dítěte v České republice. Demografie, 59(3), s. 207–223.